

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
Rozdział pierwszy	
Rys historyczny zasad odpowiedzialności nieletnich oraz postępowania w sprawach nieletnich od starożytności do XIX wieku	15
1. Przestępczość nieletnich	15
2. Zasady odpowiedzialności w ujęciu historycznym	16
2.1. Starożytność — prawo rzymskie i jego tendencje	16
2.2. Średniowiecze i czasy nowożytne	18
2.3. Zasady odpowiedzialności nieletnich w dawnym prawie polskim	23
3. Tworzenie odrębnego, szczególnego sądownictwa dla nieletnich oraz aktów prawnych regulujących postępowanie przed tymi sądami	28
3.1. Tworzenie sądów dla nieletnich na świecie	28
3.2. Tworzenie sądów dla nieletnich na ziemiach polskich	29
Rozdział drugi	
Model postępowania w sprawach nieletnich w Polsce	33
1. Postępowanie w sprawach nieletnich w systemie polskiego prawa	33
2. Prace nad przygotowaniem ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	39
3. Postępowanie wobec nieletnich podporządkowane przepisom k.p.k. z 1928 r.	44
3.1. Uwagi wstępne	44
3.2. Odrębności szczególnego postępowania karnego (rozdział II księgi XI k.p.k. z 1928 r.)	46
3.3. Przebieg postępowania w sprawach nieletnich na podstawie utrzymanych w mocy przepisów art. 474–495 k.p.k. z 1928 r.	50
3.3.1. Postępowanie przygotowawcze w sprawach nieletnich	50
3.3.2. Postępowanie procesowe w sprawach nieletnich	54
3.3.3. Postępowanie wykonawcze według k.p.k. z 1928 r.	56

4. Podstawowe założenia ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	57
4.1. Uwagi wstępne	57
4.2. Cel ustawy	58
4.3. Dyrektywy przewodnie ustawy	59
4.3.1. Dobro nieletniego	59
4.3.2. Zasada indywidualizacji	60
4.4. Podstawowe pojęcia ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	61
4.4.1. Nieletni	61
4.4.2. Czyn karalny	65
4.4.3. Demoralizacja	66
4.5. Procedura postępowania w sprawach nieletnich	71
5. Właściwość sądu orzekającego w sprawach nieletnich	77
5.1. Właściwość rzeczowa	77
5.2. Właściwość miejscowa	80

Rozdział trzeci

Czynności Policji dokonywane przed formalnym wszczęciem postępowania w sprawach nieletnich

1. Uwagi wstępne	82
1.1. Zakres czynności Policji przed formalnym wszczęciem postępowania	83
1.2. Podstawa prawna czynności Policji	86
2. Czynności wstępne Policji	88
3. Czynności Policji w wypadkach niecierpiących zwłoki	90
3.1. Przesłuchiwanie nieletniego przez Policję	90
3.2. Przesłuchiwanie świadków przez Policję	99
3.3. Inne czynności dowodowe Policji	100
3.4. Ujęcie i zatrzymanie nieletniego w policyjnej izbie dziecka	101
3.4.1. Ujęcie nieletniego	101
3.4.2. Zatrzymanie i umieszczenie nieletniego w policyjnej izbie dziecka	102

Rozdział czwarty

Przebieg postępowania w sprawach nieletnich	109
1. Czas trwania postępowania w stosunku do nieletnich	109
1.1. Uwagi wstępne	109
1.2. Czas od popełnienia czynu karalnego przez nieletniego (lub stwierdzenie jego demoralizacji) do wszczęcia postępowania przed sądem rodzinnym	111
1.3. Czas od pierwszej czynności do wszczęcia postępowania wyjaśniającego	112

1.3.1. Przyczyny wydłużania się badanego etapu postępowania ...	113
1.4. Czas trwania postępowania wyjaśniającego	114
1.5. Czas trwania postępowania rozpoznawczego	114
1.5.1. Czas trwania rozprawy (posiedzenia sądu)	115
1.6. Zawieszenie postępowania	116
1.7. Czas trwania postępowania przed sądem rodzinnym	117
2. Wszczęcie postępowania	118
3. Postępowanie wyjaśniające (art. 33–43 u.p.n.)	125
3.1. Zbieranie danych o nieletnim	128
3.2. Czynności dowodowe sędziego rodzinnego w toku postępowania wyjaśniającego	131
3.2.1. Wysłuchanie nieletniego	131
3.2.2. Przesłuchiwanie świadków przez sędziego rodzinnego w toku postępowania wyjaśniającego	133
3.3. Czynności dokonywane na zlecenie sędziego w toku postępowania wyjaśniającego	134
3.3.1. Czynności zlecone Policji (art. 37 § 2 zd. 2 u.p.n.)	134
3.3.2. Czynności zlecone kuratorom (art. 37 § 2 zd. 1 u.p.n.)	134
4. Strony postępowania wyjaśniającego	135
4.1. Sytuacja prawna nieletniego jako strony postępowania wyjaśniającego	135
4.1.1. Realizacja prawa do obrony materialnej w postępowaniu wyjaśniającym	135
4.1.2. Realizacja prawa do obrony formalnej w postępowaniu wyjaśniającym	136
4.2. Tymczasowe środki zapobiegawcze stosowane wobec nieletnich w postępowaniu wyjaśniającym	138
4.3. Rodzice nieletniego (opiekun)	141
4.4. Prokurator	144
4.5. Pokrzywdzony	145
5. Zakończenie postępowania wyjaśniającego	146
6. Postępowanie rozpoznawcze	147
6.1. Postępowanie opiekuńczo–wychowawcze (art. 44–47 u.p.n.)	147
6.2. Postępowanie poprawcze (art. 48–55 u.p.n.)	151
6.3. Sytuacja procesowa stron postępowania rozpoznawczego	163
6.3.1. Nieletni	163
A. Realizacja prawa do obrony materialnej	163
B. Realizacja prawa do obrony formalnej w postępowaniu rozpoznawczym	165
C. Stosowanie środków zapobiegawczych w postępowaniu rozpoznawczym	166

6.3.2. Rodzice nieletniego	167
6.3.3. Prokurator	168
6.3.4. Czynności sądu w postępowaniu rozpoznawczym	169
A. Wysłuchanie nieletniego przez sąd	169
B. Wysłuchanie rodziców i opiekunów nieletnich przez sąd w toku postępowania rozpoznawczego	170
C. Przesłuchiwanie świadków w toku rozpraw i posiedzeń sądu wyznaczonych w postępowaniu rozpoznawczym	171
D. Odczytywanie na rozprawie (posiedzeniu) protokołów zeznań świadków	172
E. Inne dowody przeprowadzane na rozprawie lub posiedzeniu sądu	173
6.3.5. Zakończenie postępowania rozpoznawczego	173
7. Postępowanie odwoławcze (art. 58–63 u.p.n.)	175
7.1. Środki odwoławcze w sprawach nieletnich	175
7.2. Zaskarżanie orzeczeń wydanych w sprawach nieletnich w praktyce	181

Rozdział piąty

Sytuacja prawna nieletniego w świetle obowiązujących w Polsce przepisów i standardów europejskich

1. Uwagi wstępne	184
1.2. Znaczenie Konstytucji w systemie polskiego prawa	185
1.3. Reforma prawa w Polsce w 1997 r.	187
2. Wyznaczniki standardów europejskich w Polsce w zakresie praw człowieka	189
2.1. Europejska Konwencja Praw Człowieka	189
2.2. Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka	190
3. Wyznaczniki standardów europejskich w zakresie szczególnej ochrony praw dziecka	191
3.1. Konwencja o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989 r.	191
3.2. Reguły Minimalne ONZ (zwane regułami z Beijing)	192
3.3. Rekomendacje i zalecenia Rady Europy dotyczące reakcji społecznej na przestępczość nieletnich	193
4. Standardy europejskie a rozwiązania w prawie polskim	195
4.1. Wiek (definicje „dziecka” i „nieletniego”)	195
4.1.1. Reguły Minimalne ONZ	195
4.1.2. Konwencja o Prawach Dziecka	195
4.1.3. Kodeks karny z 1997 r.	195
4.1.4. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich	197

5. Podstawowe prawa nieletniego w świetle standardów europejskich	199
5.1. Wprowadzenie	199
5.2. Rozwiązania przyjęte w polskiej ustawie a standardy europejskie	200
5.3. Zasady wynikające ze standardów europejskich, których nie uwzględniono w przepisach polskiej ustawy	203
5.3.1. Prawo do rzetelnego procesu	203
5.3.2. Prawo do humanitarnego i godnego traktowania w czasie pozbawienia wolności	204
5.3.3. Prawo do poszanowania godności w toku postępowania	204
5.3.4. Zasada domniemania niewinności	206
5.3.5. Prawo do informacji o zarzutach w sprawie	210
5.3.6. Prawo do bezpłatnego tłumacza	211
5.3.7. Rozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie	212
5.4. Zasady i gwarancje wynikające ze standardów europejskich uwzględnione w przepisach polskiej ustawy	213
5.4.1. Zasada prawa do wolności	213
5.4.1.1. Standardy europejskie	213
5.4.1.2. Rozwiązania przyjęte w ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	214
5.4.2. Zasada prawa do obrony	218
5.4.2.1. Standardy europejskie	218
5.4.2.2. Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	219
5.4.3. Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego	224
5.4.3.1. Standardy europejskie	224
5.4.3.2. Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	224
5.4.4. Prawo do zaskarżania wyroku	226
5.4.4.1. Standardy europejskie	226
5.4.4.2. Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	226
5.4.5. Ustanowienie odrębnych organów odnoszących się do dzieci, odrębnych praw i procedur	228
5.4.5.1. Standardy europejskie	228
5.4.5.2. Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	228
5.4.6. Zasady kierowania się dobrem dziecka oraz indywidualizacji w toku postępowania	231

5.4.6.1. Standardy europejskie	231
5.4.6.2. Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	231
5.4.7. Różnorodność środków orzekanych wobec dzieci	233
5.4.7.1. Standardy europejskie	233
5.4.7.2. Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	233

Rozdział szósty

Ocena przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach

nietletnich <i>de lege lata</i> i projektowane zmiany <i>de lege ferenda</i>	237
---	------------

1. Stosowanie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich <i>de lege lata</i>	237
2. Projektowane <i>de lege ferenda</i> zmiany postępowania w sprawach nieletnich	244

Bibliografia	247
---------------------------	------------